

SZOBOR ÉS KÉPE

Ritkaságszámba megy az olyan tökéletesen elhelyezett köztéri szobor, mint Kerényi Jenő 1979-ben a pécsi Sétatéren felállított Csontváry Kosztka Tivadar-ábrázolása. Ez a nem túl hivalkodóan nagy, mindössze 180 centiméter magas, az életnagyságnál a csalóka térbeli arányok miatt éppenséggel kisebbnek tűnő háromdimenziós mű egyszerre tölti be demonstratív, ikonikus és illusztratív funkcióját, három olyan tényezőt, ami ritkán szokott egy köztéren elhelyezett műtárgyban ilyen evidenciával egyidejűleg érvényesülni. A szobor a Sétatér platánfás fő sétánya fölött, a Kioszk felé vezető út szétválásánál, kis zöld gyeprnyúlványon, a Székesegyháznak hátat fordítva áll, oldalról szembefordul az egykori TIT-székházzal, fő profiljával tehát a felé az épület felé néz, ahol 1973-ban megnyílt és azóta is működik a Csontváry-életmű javát, a jelentős nagy Csontváry-műveket reprezentatívan egybegyűjtő és bemutató állandó kiállítás. A karakteresen megformált, Csontváry 1903-ban tükörből festett *Önarcképét* idéző és azt egyúttal átköltő, tovább is fejlesztő, teljes alakossá kibővítő figurális szobor a bal kezében fogott ecsettel a csak képzetben ott lévő vásznat érinti, valójában a festő képeit közszemlére tévő épület irányába mutat, a Szerb Antal-féle híres-nevezetes, ezúttal Pécssett ténfergő marslakó számára is ügyszólván kijelöli a helyes, a múzeumhoz vezető utat. Valóságos, portrészzerű utalásaival egy viszonylag forgalmas helyen szó szerint bemutat, ábrázol, a nézői elé állít egy egykor volt hírességet, nagy embert; a valóságostól eltávolodó, Kerényi Jenőre oly jellemző absztrakciói pedig egyértelműen a korabeli modern magyar szobrászat legjobb teljesítményei között jelölik ki a helyét.

Szembeötlően evidens elhelyezése miatt háttérbe szorul (noha a szoborral foglalkozó irodalom mindig utal rá), hogy a szobor másodpéldány, eredetije 1965-ben készült, egyáltalán nem erre a helyre, hanem Budapestre, Csontváry a Kerepesi úti temetőben lévő jelképes sírjának megjelölésére. Még kevesebben tudják, hogy a Kerepesi temetőben a korábbi korszakok jeles művészeinek sírjára az 1960-as években készített több tucat sírjelölő szobor, plasztikai emlékjel pontosan minek is köszönheti a létét. Pedig egyszerű a válasz: a Munkásmozgalmi Pantheonnak. 1957-től valósult meg az a már a Rákosi-korszak alatt is dédelgetett terv, hogy a pártelit temetkezési helyéül ezt a pantheon kialakítsák. Ehhez viszont nagyobb egybefüggő területre volt szükség, teljes egészében fel kellett számolni a temető 12., 13. és 14. parcelláját. A Munkásmozgalmi Pantheon 1959-es megnyitását követően, főként az 1960-as évek közepétől nyert teret az a gyakorlat, hogy a pantheon felépítése miatt áttemetett nagyságok új sírja fölé, Barabás Miklóstól Kosztolányi Dezsőig, a korszak legjelesebb szobrászai készítsenek szobrokat vagy akár modernizáló emlékjeleket. Kerényi Jenő 1965-ös Csontváry-szobrának a felállítására is ennek az elképzelésnek a jegyében került sor, jöllehet neki a Kerepesi temetőben nem volt sírja. Egykori, az Óbudai temetőben lévő nyugvóhelyét senki, sem magánszemély, sem az állam nem váltotta meg, földi maradványait 1953-ban a lejárt sírokra vonatkozó eljárás szerint egy temetői tömegsírba ömlesztették. Az 1960-as évek közepére azonban a festő művészete a kultúrpolitika fókuszába került, és fontosnak érezték, hogy Csontváry szimbolikus nyugvóhelyét önálló szoborral emeljék ki az átalakult és idővel a kultúra, a művészet és a közszereplés élvonalának temetkezési helyévé vált Kerepesi temetőben. Ez volt az oka, hogy a kor kiemelkedő szobrásza, Kerényi Jenő az 1960-as évek elejétől a Csontváry-témával igen intenzíven foglalkozott.

A pécsi változat kiöntésére és a fentiekben részletezett mintaszzerű felállítására már

Kerényi Jenő 1975-ös halála után négy évvel, 1979-ben került sor. Ha ehhez hozzászámítjuk, hogy a helyi kulturális vezetés ugyanebben az évben, a festő halálának 60. évfordulóján rendelt meg egy ugyancsak kvalitásos Csontváry-ábrázolást, Kiss Kovács Gyula eredetileg a Csontváry-múzeum belső bejáratánál felállított mellszobor-portróját (ennek a másodpéldányát helyezték el ugyanabban az évben Szegeden, a Dóm téren körbefutó oszlopcsarnokban), mely 1982-ben aztán a kertvárosi autóbusz-végállomáshoz, külső térbe került, a festőről elnevezett nyúlfarknyi utcácska közelébe, akkor jól láthatjuk az igyekezetet, amely az itteni, speciálisan erre a helyre elgondolt háromdimenziós Csontváry-ikonográfia megteremtésére irányult. De a Kerényi-szobor 1979-es felállítása egy másik sorba is beleilleszkedik, a Székesegyháztól délre kinyúló tér, a Sétatér és a várfal melletti rész szobrokkal történő benépesítésének történetébe.

Az első korabeli fecske ebben a tízéves történetben Borsos Miklós nagyszerű, kalapos Janus Pannonius-szobra volt 1972-ben. Ezt követte 1976-ban Kodály Zoltán egészalakos sétáló szobra, Varga Imrétől, lényegében ugyanazzal az emberléptékű elgondolással, amivel Kerényi Jenő Csontváry-szobra is operál – a hős egy közülünk, közöttünk jár-ke, ha úgy hozná kedvünk, és készségét látnánk, akár még meg is szólíthatnánk. Aztán a Barbakán nyugati árkában Melocco Miklós legkedvesebb témája következett, Ady Endre; a költő monumentális fekvő márványtorzója az Ady-centenárium évében, 1977-ben került a helyére, ami később nem bizonyult ideális helynek, ez a minden ízében vizionárius, nagyszabású szobor a rá következő években folyamatosan a rongálók áldozata lett. Kígyós Sándor *Balet*t című nonfiguratív alumíniumplasztikáját egy szabadtéri szoborkiállítás nem efemer túlélőjeként 1978-ban állították, a szobor magától értetődő absztrakciója és újszerűsége ma is bámulatos, és az eltelt negyven év a bizonyíték rá, kortalan. Ugyanebben az évben, 1978-ban készült el, eredetileg máshová, de csak 1991-től áll jelenlegi helyén, a Miasszonyunk Zárdatemplom előtt Vigh Tamás remekműve, a *Régészet* – de a ma körbesétáló nézelődő tudatában ez a szobor is jogosan illeszkedik ebbe a sorozatba. A sort szimbolikusan az 1981-ben elhelyezett Babits Mihály-mellszoborral jóformán az a szobrász zárja, aki nyitotta, Borsos Miklós – de a magam részéről ide, ebbe a menetbe számítom a püspöki palota egyik erkélyén 1983-ban rendhagyó módon elhelyezett krómnikkel Liszt Ferenc-ábrázolást is, a sor másik duplázója, Varga Imre keze alól. Ha ehhez a bő tíz esztendőhöz, ehhez a látszólag spontán módon, mégis nagyon tudatosan kialakított szoborparkhoz hozzávesszük a kicsiny pécsi múzeumnegyed, a Káptalan utca kiteljesedését, akkor valamilyen bizonytalan fogalmat mai szemmel is alkothatunk az egykori pécsi aranykorról. Arról az aranykorról, amelynek rengeteg más kezdeményezés mellett a *Jelenkor* két élete, az 1960-as évek elején néhány évig, majd az 1970-es évek közepétől úgy másfél évtizeden át a havi irodalmi folyóirat is elválaszthatatlan és megbecsült része volt. A sétatéri szoborpark arra is rávilágít, hogy sem részleteiben, sem egészében nem megismételhető; le lehet kicsinyíteni a szobrot, ki lehet ültetni akár az erkélyre is, lehet sok foggással élni a hatvanas-hetvenes évek szobrászatából, a 2010-es években mindez azonban már neveléses, kisszerű modorra válik, ha köztérre kerül.

Kerényi Jenő Csontváryt ábrázoló szobrára könnyen rá lehetne sütni a minden művészeti kánon alapját képező „főmű” minősítést, ha a szobrász éppen a festőről mintázott szobor fogalmazásának idején, az 1960-as évektől a haláláig tartó másfél évtizedben nem alkotott volna olyan gazdag és határozott, rögzült stilisztikai fogásai ellenére is annyira szerteágazó köztéri életművet. Vagy pedig tudomásul kell vennünk, hogy ez a kiemelkedő képességű és erőteljesen támogatott művész, Kerényi Jenő olyan szobrásza volt saját, egyebekben egyáltalán nem szabad korszakának, akinek hat-hét „főműve” is lehetséges. Az eredeti Csontváry-önarckép átfogalmazásával mindenestre törekeny és esendő alakot állít élénk, olyan figurát, akiben ugyanakkor pontosan megmutatja a Csontváry alkatában benne rejlő vizionárius ambíciót. Egyszerre érvényesül a megformálásban a karikatúrisztikus, könnyed ironia és a

tragikus, mélyen átélt komolyság. A különös testtartás, az ezt domináló előrenyújtott bal kar, a hozzá kapcsolódó kéztartás és főként a lehunyt szemű arckifejezés, de még a kis négyzet alakú szobortalpra kifordítva állított alak, a szobortalpról lelógó bal lábfej is mind-mind ennek a plasztikai kifejezőkészségnek a biztos kézzel uralt részlete, amelyben végül együtt, egyetlen rátekintésre van jelen elnagyoltság és aprólékosság.

A szobrot pécsi éveimben sokszor naponta kétszer is láttam. Az elmúlt pár évben, ha Pécsen már csak rendetlen visszalátogatóként járva alkalmam nyílt rá, módszeresen fényképeztem, többnyire nyáron, zöldben, ragyogó déli vagy délutáni napsütésben, azzal a szándékkal, hogy a kísérszöveggel együtt feltöltöm majd a fényképeimet a szobrokkal foglalkozó blogomba. Az egyik mappámban össze is válogattam róla két tucat képet, de aztán halogattam a dolgot, ha átlapoztam őket, mindig úgy éreztem, valami hiányzik a képeim közül. Ezt a hiányt tölti be nekem Cseri László a *Jelenkor* internetes oldalán látható, pécsi szobrokkal foglalkozó fotóösszeállításának egyik képe a szoborról. Ez a mélységélességet tökéletesen kihasználó, elmosódó háttérű, sötétes tónusú, csak a figura felső részére, a fejre és a kézmozdulatra összpontosító felvétel nekem mindennél pontosabban közvetíti Kerényi Jenő Csontváry-szobrának kimeríthetetlen sokféleségét, Csontváry Kosztka Tivadar dezillúzióját és magáramaradottságát, és (ha már oly sokszor használtam ezt a szót ebben a rövid szövegben) *egyidejűleg* a diadalát, a művészi céljainak a végső győzelmét. Ezen a képen Csontváry, nincs mit ragozni rajta, tényleg a világ legnagyobb napút festője. Cseri egyszerre fogja meg Csontváryt a Kerényi-szoborban, és Kerényi Jenőt káprázatos Csontváry-ábrázolásában. Kép nemigen tehet ennél többet szoborért, és bizony, az élettelen, érzelmek, lelki élet nélküli szobor, fémöntvény vagy mészke faragvány is nagyon hálás lehet, ha ilyen kép készül róla.

A fenti szöveg szoboradataiban Romváry Ferenc *Pécs közéleti szobrai* (Kronosz Kiadó, Pécs, 2014) című könyvére támaszkodtam, és ezúttal is használtam a *Köztérkép* című közösségi adatbázis (www.kozterkep.hu) szükséges műlapjait.

Csuhai István a folyóirat alapításának 40. évfordulóján,
1998. november 3-án a Művészetek Házában

Meliorisz Béla, Ágoston Zoltán, Parti Nagy Lajos, Tolnai Ottó, Pinczehelyi Sándor,
Thomka Beáta és Csuhai István a Pállinkás György-emlékesten a pécsi Trafik
étteremben 2017. december 12-én